

ՇՏԵՄԵՐԸ

ՊԻՏԸՆԻ ԳԻՏԵԼԵՆՑ

ՀԵՏՈՐ 4.

»»»ՅՈՒՆԻՍ 1. 1842.»»»

ԹԻՒ 42.

Պէտուին Արաբներու վայ:

Պէտուին բաւը Արաբերէն բաւի մը ազաւորութիւնն է՝ որ կընշանակէ «Բընակիչ Անապատի»։ Ասոնց զանազան ցեղերուն անձնական երեւոյթը քիչ տարբերութիւն չունի իրարմէ։ Բայց ընդհանրապէս միջակ հասակ ու բարակ կազմութիւն ունեցող մարդիկ են, թխազոյն մարմնով ու սև մազերով։ Ուժերնին երևելի է՝ ու իրենց արագութիւնը և աչքաբացութիւնը անկից մեծ է։ Բայց ժուժկալութիւն ընելու ու հոգնութեան դիմանալու իրենց զօրութիւնը ամենէն նշանաւոր է, և աս կողմանէ գրեթէ բուն իսկ իրենց ուղտերուն կըհաւասարին։

Պէտուինները վրանաբնակ Արաբներ են՝ ու ընդհանրապէս կըբնակին աղբիւրի մը կամ ջրհորի մը մօտերը, և հոն կըմնան մինչև որ իրենց արջառները ճարակելու խոտը հատցունեն։ Բայց առանց ջուրի խոտաւէտ տեղ մալ գտնան նէ՝ ինչպէս որ երբեմն կըպատահի, քանի մը շաբաթ առանց ջուրի կըհամբերեն։ Անտոներ իրենք միայն կաթ կըխմեն. ու իրենց արջառներն ալ՝ բաց ՚ի ձիերէն, քանի որ կանանց ու հիւթաւոր ճարակ կըգտնան առանց ջուրի կըղբման։ Երբոր արջառներուն ճարակը բոլորովին հատնի, կըհարկաւորի որ ե-

Վրան. շաբաթ:

ղած տեղերնին փոխեն : Մեր վերին պատկերը (որ լապորտէն Laborde օրինակված է) տեղափոխութիւն ընող Պէտուլիններու կարաւան մը կը ցոյց տայ : Վետինը կայնող մարդիկը վար իջած են աւաղին վրայ իրենց տեսած ոտքի նշանները քննելու համար :

Պէտուլիններուն իրենց մէջը իրարու ցուցուցած հաւատարմութիւնը շատ նշանաւոր է, թէպէտ և ուրիշներուն ստացուածքին անիրաւութիւն ընելը բանի տեղ չեն սեպեր : Թէ որ Պէտուլինի մը ուղտը ճամբուն վրայ իյնայ մեռնի՝ ու ինքը կարող չըլլայ վրայի բեռը վերցունել տանելու, անոր բոլորիքը աւաղին վրայ մնայն զի մը կը դարձունէ ու կը ձգէ անիկա : Եւ կերպովս ամիսներով առանց զգլչելու հոն կը մնայ ան : Սոս ատեններս ճամբորդին մէկը Եւզաբա երթալու ճամբուն վրայ Ուսովատի Սալ ըսված ձորէն անցնելուն սև վրան մը տեսաւ ծառէ մը կախված : Թուովիք (իւր Երապ ուղեցոյցը) ըսաւ թէ առջի տարին ինքը ան նոյն տեղէն անցնելուն ան վրանը հոն էր, ու բնաւ չի պիտի դողցրվի անկից : Ուրիշ ճանապարհորդ մը կը պատմէ թէ Ուսովատի Հրմմա ըսված ձորին մէջ բարձր ասպաւած մը ցուցուցեր են իրեն՝ ուր կից Պէտուլին Երապ մը քանի մը տարի առաջ իր ուղին վար նետեր է՝ կապած ձեռքերով ու ոտքերով, դողութիւն ընելուն համար :

Պէտուլիններուն օրէնքին քանի մը գլխաւոր մասերը աս հետեւեալներն են : Թէ որ Պէտուլին մը ուրիշն պարտք ունի ու կուրանայ իր պարտքը, պարտատէրը երկու կամ իրեք մարդ կառնէ իբրեւ վկայ անոր ուրանալուն : Ենկէ ետեւ թէ որ կրնայ նէ՝ պարտքեւան անձին մէկ ուղտը կամ ուրիշ մէկ բանը կը յափշտակէ կամ կը գողնայ, և անիկա ուրիշ մէկու մը պահ կուտայ : Եսիկա դատը դատաւորին առջեւ կը բերէ քննրվելու, ու պարտքեւանը կը կորսնցնուէ ան յափշտակված իրը : Պէտուլինները իրենց կռիւն մէջը բերով կամ բռնցի իրար ծեծելէն կը զգուշանան իբրեւ անարգական բան մը . սոսկի գերիներուն ու տղայոց վայելելու պատիւը կը սեպեն, ու մեծ նուա-

տութիւն կը համարեն մորդու : Թէ որ մէկը աս կերպովս ծեծվելու ըլլայ, շատ մեծ տոյժ և տուգանք կը նայ պահանջել միւսէն : Եւ քննց օրէքը կը հրապարէ թէ երկու անձինք կռիւի մէջ՝ միայն թուրով կամ հրացանով կրնան ծեծել զիրար . մէկ մարդ մը աս կերպովս ծեծվելով չի զգար թէ ինքը անարգութիւն մը կրած է : Եւ կերպը կռիւի մը մէջ որ թուր գործածվեցաւ թէ որ դատը դատաստանի բերվի, նուազ վերաւորված կողմին վրայ մէկալ կողմին կրած աւելորդ վնասին բաւական հատուցում ըլլալու տոյժ մը կը դրվի : Թէ որ մէկը հանդարտ կեցող անձի մը վրայ յարձակի՝ ու վերաւորէ զանիկա, քանի մը հոգի միջնորդ կը լան, ու պիտի առաջ վերաւորված անձը կը համոզեն որ միաբանի ամբի մը չափ կամ աւելի ևս իրարու դէմ ղէնք վերցունէլէն դադարիլ . և աս միջոցիս երկու կողմին ալ հանդարտ կը մնայ : Եւ սահմանեալ ժամանակիս լրանալուն միջնորդները քննութիւն ընելով մէկ տոյժ մը կը վճռեն ինչպէս ըսենք թէ 2000 դահեկան, որ վերաւորված անձը վնասողէն պիտի ընդունի իր կրած վնասին փոխարէն : Եսիկա կրնալուն մարդը ան պայմանով որ իրենց մէկը առաջ պատանդ մնայ իր քովը : Եւ այս հիմայ բարեկամներուն մէկը ու մէկալը կուգայ ու կաղաչէ իրեն որ իր սիրոյն համար աս գումարին մէկ մասը իջեցունէ : Եւ կերպովս յանցաւորին վճարելու տոյժը գուցէ 200 դահեկանի կիջնայ : Հիմայ երկու կողմերն ալ մէկտեղ կը բերվին, ու վնասած անձը գուցէ հարիւր դահեկան ալ կը բաշխէ վերաւորին : Եւ ասանկ ինքը իրօք հարիւր դահեկանէն աւելի չընդունիր . ու թէ որ հաշտութիւնը անխարդուի ըլլայ, հաւանականագոյն է թէ անիկա ալ բաշխէ մարդը :

Թէ որ ասանկ կռիւներու մէջ՝ կամ ուրիշ կերպով մէկը սպաննրվի, անոր խիստ մօտ մէկ ազգականին իրաւունքը ու պարտաւորութիւնն է ան սպաննորը կամ անոր մէկ խիստ մօտ ազգականը սպաննել՝ ուր որ գտնրվի ան : Եսիկա Եւրայեցւոց ազգին նախնի արիւնի վրէժխնդրութիւնն է՝ որն որ անանկ հատուտ տպաւորված էր մէջերնին, որ նաև Սովսէս՝ Եստուածային հոգ-

և ուր լցեալ օրինադիրք չի կամեցաւ ուղղալ
կէ լուծանել անիկա : Հապա չափաւորեց
ու նուաճից անոր զօրութիւնը՝ ապաստանի
քանդանքն : Հաստատելով : որոնք գեղեցիկ
օրինակներ էին Հիսուս Վրիստոս մեր Տէ-
րով : որ է քաղաք ապաստանի հաւատաց-
եալ մեղաւորներուն : Լւից . Խա . 13 : (Ժողով .
Լւ . 9 : Բ . 1) : Ժ . 4 : Հ . 1 :

Պէտուէններուն աւազակութեան մէջ
բանեցուցած սովորութիւններուն վրայով
քանի մը բան ալ պատմելով ապագայի
վերջացունենք :

Թէ որ Լրատ մը աւազակութեան ելա-
լու միտք ունի՝ տասը կամ տասներկու հոգի
կառնէ իր հետը : ու ամէն ալ մեղաւոր
նի կերպարանք կը մտնան՝ որ եթէ բռնըվին
նէ դիւրութեամբ չի ճանչցըվին : ու իրենց
աւերելոյթ աղքատութեանը համեմատ տոյժ
մը հատուցանելով ազատին : Բայց իրենց
հնարած ապառաժանութիւնը անանկ
հինցած է՝ որ միայն երբեմն իրենց օգտին
կը ծառայէ ան : Բայց մէկը քիչ մը ալուր՝
քիչ մը աղ՝ ու կաշիէ պզտի ջուրի աման
մը կառնէ իր հետը : ու ասանկ թէթեւ պա-
շարով մը շատ անգամ ութը օրվան ճամ-
բայ կերթան իրենց բնակած տեղերէն :
Լրբոր իրիկվան դէմ իրենց կողմուտելու
վրաններուն հասնին : մէջերնուն խիստ քա-
ջասիրտներէն իրեքը գիշերով անոնց մէջը
կը խրկեն : ու մէկաշները քիչ մը հեռուն
անոնց ետ դառնալուն կը սպասեն : Եւ ի-
րեք գլխաւոր գործ տեսնողներուն իւրա-
քանչիւրը յատուկ պաշտօն մը ունի կատա-
րելու : Մէկը՝ որ կը կոչվի Սփառակ : կը
ղոպարվելու վրանին ետեւ կողմը կանցնի :
ու կը ջանայ որ գիշերապահ շունները դըր-
ուէ : Լրբոր ասիկա յաջողի՝ ու շունները իր
վրան յարձակին : ինքը կըսկըսի փախչի՝
ու շունները զինքը հալածելով շատ մը կը
հեռանան վրանէն : Եւ անի վրանը աւանց
պաշտպանողի մնալով : ան իրեք գողերուն
մէկ ուրիշը՝ որ Զառակ կը կոչվի : ուղտե-
րուն քովը կերթայ : ու ոտքերնուն չուան
ները կտրտելով նստած տեղերնուն կը
կայնեցունէ զանոնք : և գիտենք որ չի բեռ-
նաւորած ուղտը միշտ աւանց ձայն մը հա-
նելու ոտքի վրայ կը լայ ու կը պըտտի :
Հիմայ Զառակ է գողտերուն մէկը վրան
ներուն մէջէն դուրս կը բաշէ : ու մէկալ-

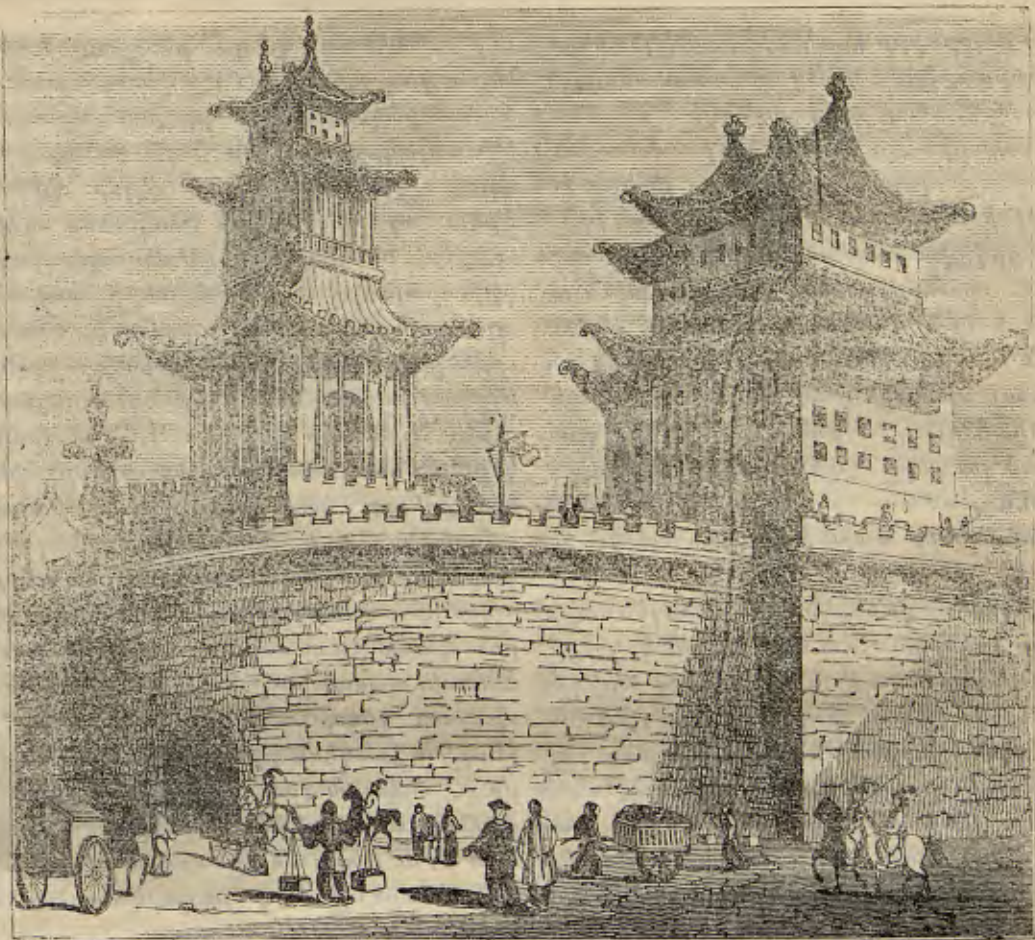
ները միշտ իրենցմէ անոր հետեւն կը կըթան :
Եւ միջոցիս երբորդ աւազակը որ կը կոչվի
Բայր : ձեռքը քիւ մը բռնած վրանին
դուռը կը կայնի : որ մէկը դուրս ելայ : նէ
խակոյն զարնէ վար ձգէ : Զառակ ուղտերը
ճամբայ հանածին պէս՝ մէկալն ալ անոր
հետը կերթայ կը միանայ իրենց որսը առ-
նէլ տանելու : Լրբոր քիչ մը կը հեռանան
վրանէն՝ երկուքն ալ մէյակ գորաւոր ուղտի
սորը կը բռնեն ու բոլոր զօրութեամբ կը
քաշեն անիկա : Լուից կը պատճառի որ
դղտերը կը սկըսին վազելու՝ ու մարդիկ
իրենց հետեւն կը քաշեն : և միւս ուղտերը
ևս անոնց պէս՝ հետեւնին վազելու կը լան՝
մինչև որ երթան հասնին ան տեղը՝ ու որ
մէկաշները կը ստատեն : հոն ուղտերը ի-
րենց ընկերներուն քովը ձգելով կը փու-
թան Սփառակ շուններուն ձեռքէն ազատե-
լու : Եւ կերպովս երբեմն մինչև յիսուն
ուղտ կը գողնան աւանց շունը մը հանե-
լու ու շիթութիւն մը պատճառելու : Բն-
կէ հետեւ աւազակները գիշեր ցորեկ արա-
գընթաց ճամբորդութիւն մը ընելով իրենց
տեղը կը հասնին : ու բրած աւարնին մէջը
նին բաժնէ ընուն աւազակապետը ու իրեք
գլխաւոր գործ տեսնողները մէյակ աւելորդ
բաժին կը ստանան :

Եւ յանգիստեալ ձեռնարկութեան մէջ
երբեմն կը պատահի որ աւազակներուն մէկը
կամ մէկ քանին կը բռնըվին : և անտուհը
իրենց գործածած կանոններուն նայելով՝
կրնանք իմանալ թէ ի՞նչ նշանաւոր հիւրա-
սիրութիւն մը ունին : Վանք որ անյիշատակ
ժամանակէ սովորութիւն եղած է անապատին
մէջ որ ուրիշ մը ձեռքը իյնող մէկը թէ
որ կրնայ դաշիլ երբորդ անձի մը՝ կամ ա-
նոր ձեռքի մէկ բանին՝ կամ ի՞նչ և իցէ բա-
նի մը որ անոր հետ հալաւորութիւն ունի :
կամ մինչև անգամ թէ որ կրնայ անոր վրան
թուքնել կամ քար մը նետել ապառաժ
զուրկելով : « Բու պաշտպանութեանդ տա-
կըն Եմ » : ան անձը պարտաւոր է ամէն
կերպով պաշտպանութիւն ընել անոր : ու
ան անձին միջնորդութիւն ընելուն համար՝
նով որ ըլլայ ան : գողը բռնողը կը սարսա-
ւորի ազատութիւն տալ անոր : Վալանաւո-
րը կամ բռնըված աւազակը միշտ բնակա-
նաբար պատեհութիւն կը մտնուէ մէկէ մը
ան պաշտպանութիւնը գտնալ : ու զինքը

բռնողն ալ նմանապէս կը զգուշանայ աս պատեհութեանն անիկա զրկել : Եւ հիմայ նայինք թէ ո՛ւր կը վերջանայ բանը : Կալա նաւորը թէ որ խօսքով չի համոզվի՝ ծեծով կը ստիպվի աս պաշտպանութիւնը պահանջելու իր ունեցած իրաւունքէն հրաժարել : Բայց աս հրաժարումը միայն մէկ օր մը զօրութիւն ունի : Եւ ան պատճառովը իր կալանաւորութեան ատենը ամէն օր կը պարտաւորեն զինքը որ իր բանտարգրված վրանին մէջը մոնոթներուն ամէն մէկին զրուցէ թէ իրմէն պաշտպանութիւն չի խնդրեր ան օրը : Եւ անիկա կալանաւոր պահելուն պատճառը ան է՝ որ որչափ կարելի է նէ է վերի գնով մը ազատութիւն տրվի իրեն : Եւ վախճանիս համար՝ ինչպէս նաեւ իր զգուշութեամբ պահպանվելուն ու պաշտպանութիւն խնդրելու պատեհութիւններէն արգելված մնալուն համար, երբեմն վրանին մէջը երկու ոտնաչափ խորութեամբ գերեզմանի պէս փոս մը կը փորվի : որուն մէջը կը պառկէլ ջուներն զինքը ոտքերը շղթաներով գետնը պնդած՝ ձեռքերը կապած՝ ու մազերը գլխուն երկու կողմէն ցիցերու փաթթած : Եւ փոսին վրայ գերաններ կը շարեն՝ որոնց վրայ կը դիրքին ամէն կերպ ծանր ապրանքները : միայն պզտի ծակ մը ձգելով առաջակին երեսին վրայովը : Զի մեռնելու չափ միայն կերակուր կուտան իրեն : Թէ որ հարուստ ցեղէ ըլլայ մարդը՝ այնչափ կը դիմաւորայ իր անունը ծածուկ պահելու ու զինքը ազգատ ցուցրնելու, որ երբեմն աս կը ըստն մինչեւ վեց ամիս բանտարգետալ կը մնայ : անկէ ետեւ զինքը բանտարգողը ալ կը ծանօթանայ, ու քիչ մը բանով կարճրկէ զինքը որ երթայ : Բայց սակայն հազիւ կը ըլլայ որ բռնված աւագակի մը կալանաւորութիւնը այսչափ երկարի : Եւ ան քիչ մը բանով կամ մինչեւ անգամ բան մալ չի վճարելով ազատութիւն կը ստանայ՝ թէ որ բանտարգրված մնալովը իր կեանքը վնասած երեւայ : քանզի թէ որ մարդը կապված տեղը մեռնելու ըլլայ, իր արիւնը զինքը բանտարգողին վրայ ըլլալ կը սեպվի : Երբեմն ալ եղած փոսին մէջէն զինքը հանելու հնարը կը գտնայ մարդը ու մերձաւոր վրանի մը մէջը կը փախչի : որուն տէր ջմէն պաշտպանութիւն կը խնդրէ : Կը ըլլայ ալ որ աս պատեհութիւնս ձեռք ձգէ՝ թուքներով իր

ծակէն մէկու մը վրայ, որուն պաշտպանութիւնը մերժած չէ : Կամ թէ որ տղայ մը պատահմամբ պատու մը հաց տայ իրեն, ալ ինքը անիկա իրեն պաշտպանը ընելու իրաւունք ստացած կը սեպվի՝ անոր հետը հաց կերած ըլլալով : Երբեմն իր ո՛վ ըլլալը կը մայվի՝ ու բոլոր իր արջաւանքը ու շարժական բաները իր անձին ազատչէք տալու կը պարտաւորի : Եւ ընկերները ոգւով չափ կաշխատին անոր ազատութեանը համար՝ թէ ուժով և թէ բազմապատիկ ճարտարարուեստ հնարքով, որոնց մէջը շատ վարպետ են Պէտուինները :

Բռնված աւագակը իր արգելված փոսին մէջէն ազատելու մէկ խիստ սովորական եղանակն ալ ան է՝ որ իր մերձաւորներէն մէկը՝ հասարակօրէն իր մայրը կամ քոյրը կը ըլլայ կերթայ ան վրաններուն մէջը ուր որ մարդը պահված է, ու Պէտուիններուն սովորական հիւրասիրութեամբը վրանի մը մէջը կը նստնվի իբրեւ օտար հիւր մը : Եւ կէ ետեւ իր ազգականը ո՛ր վրանին մէջը բանտարգրված ըլլալը ստուգելով՝ մէկ կերպով մը գիշերը նոյն վրանը կը երթայ կը մընայ ձեռքը բամպակի կծիկ մը բռնած : ու աւագակին պահված փոսը զոնալով բամպակին ծարը անոր բերանը կը դնէ կամ ոտքին կը կապէ, ու անկից դուրս կը ըլլայ : Եւ քանի որ երթայ կծիկը կարճրկէ : Եւ անկի մօտ եղած վրաններուն մէկը կը երթայ, ու անոր տէրը արթնցունելով բամպակին թելը անոր կուրծքին վրայ կը դնէ, ու կը սէ : « Ինձի նայէ, Եստուծոյ սիրոյն և քու անձիդ սիրոյն համար, ասիկա քու պաշտպանութեանդ տակն է » : Եւ նաեւ Եւրասը կը պարտաւորի ելլալ, ու բամպակին թելը ձեռքը բռնելով անոր ընթացքովը կը երթայ ան վրանը կը մտնայ ուր որ հասնէ պահված է : Եւ քանի տէրը կարթնցունէ՝ ու բամպակին թելը անոր ցուցրնելով կը մայունէ թէ ինքը բանտարգետալին պաշտպանը եղած է : Կողը պահողն ալ կը պարտաւորի իսկ և իսկ հաճութիւն ցուցրնել : Եւ նաեւ անոր շղթաները կը բախվին, մազերուն կապերը դանակով կը կտրվին, իր գերեզմանին մէջէն դուրս կը բաշխի, ու իբրեւ նոր եկած հիւր մը օտարասիրութիւն ընդունելով ան անձէն որ քիչ մը առաջ անոր իշխանութեանը տակ շղթաներով մէջ կապված բանտարգրված էր, թոյլ տրութիւն կառնէ ազատ համարձակ ելլալ երթալու :

Փեքինի Հիւսիսային դուռը :

Չինաստանի քաղաքներուն լայն : Թիւ . 2 :

Փեքին քաղաքը իր գլխաւոր երեւոյթնե-
րովը քիչ կը տարբերի ան ստորագրու-
թենէն՝ որն որ Մարգո փոլոյէն առնելով
մեր ընթերցողներուն տըւիք : Իր ձեւը՝ որ
առաջ կատարեալ քառակուսի էր , եր-
կան քառանկիւնի է հիմայ . ու քաղաքը
միայն տասներկու քառանկիւնի մըն տեղ
բռնած է : Իր արուարձանները որ Վեն-
տիկցի ճամբորդին ատենը շատ ընդարձակ
էին , կըթուի թէ աս երկու վերջին դարե-
րուս մէջ հեռոյհեռէ նուազած են :

Բուն իսկ քաղաքը երկուքի բաժնւոված
է հիմայ . մէկը Չինացոյ ու մէկալը Թա-
թարներուն քաղաքը : Բաց 'ի իր պարիս-
պին երկայնութենէն՝ որ երսուն ոտք բարձ-
րութիւն ու քսան ոտք թանձրութիւն ունի ,
և բաց 'ի աս պարիսպին վրայի բաղմամբիւ
աշտարակներէն ու անոր հոյակապ դռնե-

րէն , փեքինն արտաքին երեւոյթը հվելօք
սմբած ու անախորժ է : Վաղաքին մէջը չի
կան աշտարակներ՝ բուրգեր՝ գմբէթներ՝
կոթողներ՝ կամ ուրիշ շէնքերէն բարձր մեծ
հասարակաց շինուածքներ . մինչև անգամ
ծխնելոյզ մը չի կայ որ տանիսներուն հա-
ւասարութիւնը աւրէ , որոնք գրեթէ միո-
րինակ բարձրութիւն ունենալուն՝ ու փո-
ղոցներուն բոլորը ուղղապէս շինված ըլ-
լալուն՝ դուրսէն մէկ ընդարձակ բանակի մը
կամ վրաններու ժողովի մը երեւոյթը կըն-
ծային քաղաքին , որն որ գրեթէ կատար-
եալ պիտի ըլլար թէ որ տանիսները կար-
միր կապուտ և ուրիշ ներկերով ներկւած
ըլլալուն տեղը ճերմակ ըլլային : Մինչև
անգամ աս մայրաքաղաքիս մէջը շատ քիչ
տուներ կան որ մէկ յարկէն հվելի բարձր
ըլլան : Վաղաքը դաշտի մը վրայ շինված

Նօտենելոյ . Բիւ-Էն-Էն-Էն : Վրան . չափեր :

է՛ իր բողոքութեբը թաթարիստանի լեռներու վր զարդարված , որոնց հեռաւոր տեսարանը շատ հիանալի ու զուարճալի է :

Քաղաքին պարիսպէն ներս մոնալեռնա առաջ չի պարտինք մոռնալ յիշելու թէ փէքինի մօտենալու ճամբան յատակված է գեղեցիկ կիճ քարերով , որոնք վեց ոտքէն մինչև տասնըվեց ոտք երկայնութիւն ու նին , և նոյն համեմատութեամբը լայնութիւն . և առ մեծահասոր քարերուն բոլորն ալ պարտին զոնէ վաթսուն մղոն տեղէ եկած ըլլալ . քանզի առ կիճերը գրտնրված լեռները շինաստանը թաթարիստանէն բաժնող լեռներն են՝ ու անոնց խիստ մօտերը այսչափ հեռաւորութիւն ունին :

Ենթամ մը զոններէն ներս մոնալէն ետքը՝ որոնք երկերկու հատ են : փէքին կըցուցը նէ նոր՝ զարմանալի՝ ու ներգործող երեւոյթ մը : Երկու շնտակ փողոցներ չորս Ենգղեական մղոն երկայնութեամբ ու 120 ոտք լայնութեամբ զուգահեռական գծիւ կրնթանան հարաւային կողմի երկու զոններէն հիւսիսային երկու զոններուն . ու ասոնցմէ երկու ուրիշ փողոցներ ուղղանկիւն կանցնին նոյն մեծաշուք լայնութեամբը : Ես գլխաւոր փողոցներուն մէկը մոնալուն՝ ճանապարհորդը իր առջևը երկու կարգ գեղեցիկ խանութներ ու վաճառատուններ կրտեսնայ , որոնց վաճառքները դուրսը բաց դրված են՝ ինտոր որ նշանակեցինք , ու իրենց գեղեցիկ նշանատախտակները վրանին կախված է՝ ոչ միայն սալրանքներուն ընթութիւնը ու վաճառողին անխաղախութիւնը ցուցնող ներկած ու ոսկեղծած նկարադրութիւններով զարդարված , հապա նաև ընդհանրապէս մետաքսեղէն ժապաւէններով փաթութած ու ամէն գոյն դրօշակներ վերէն՝ ի վար կախված , մեծահանդէս տօնի մը պատերազմական նաւի կայմին զարդարանքին պէս , բայց անկից ալ գեղեցիկ : Տուններուն ճակատները ու կողմերն ալ հաղիւ թէ ասոնցմէ պակաս չքեղութիւն ունին , ընդհանրապէս բաց զունով մը ներկած ու ոսկեղծ զարդերով խանեած ըլլալուն : Սէր կարծիքներուն ու սովորութեանցը հակառակ տեսնրվելու համար դրված ծախու նիւթերուն

մէջ ամենէն մեծ երեւոյթ ընծայողը մեռելներու դադաղներն են : Ես փողոցներուն մէջը օտարականը բոլոր օրը խուռն բաղմուլութիւն մը կրտեսնայ՝ որ հաղիւ թէ կրմիջահատի : Ես բաղմուլիւնը մէյմը միջին ու երկու ալ կողմնական ճամբաներ ունի : Սիջին ճամբայէն կերթան արքայական նախարարները ու մեծամեծները ձիով կամ պատգարակով՝ իրենց բաղմութիւն սպասաւորներովը , որոնք հովանոցնին՝ դրօշակնին՝ ներկած լապտերնին՝ և իրենց աստիճանին ուրիշ նշանները կրկրեն : Եւ նոյն ճամբայէն կերթան նաև թաթար գնուորները՝ ձիերնին քշելով , կամ իրենց դաւաղաններովը ամբոխին մէջէն ճամբանին բանալով . զարձեռալ թաթարիստանէն ածուխ բերող ուղտերը , զանազան կողմերէ խաւարո բերող կաւքերը ու սայլերը , տիկիները մեծածախ պատգարակած և աթուռներու վրայ՝ որ շատ կըգործածվին , հարսանեաց ու թարման հանդէսները՝ որոնց մէկին կաւքերը ու մէկալին դադաղները ոսկեղծած ու վրանին մետաքսեղէն հովանիներով ծածկած է , ու բոլոր ան մշտաշարժ տեսարանին ամենէն երեւելի մասը յուզարկաւորութեան հանդէսն է :

Երկու կողմի ճամբաները լեցուն են տնոցմով՝ որոնք գնելու ծախելու ու փոխանակութիւն ընելու զբաղած են . շինաստանցոց ընդհանուր բնաւորութեանն յուսացվելու կարելի եղածէն էվել է ան տեղը տիրապետած շքեղութիւնը՝ շշունջը ու շփութութիւնը . բան ծախողը իր ունեցածը կըկանէ , ծախու առնողը բարձրաձայն կըբարկանայ ու կըկուռի , սափրիչը իր մագխիլը օդին մէջը շողացունելով ու իրարու զարնելով ձայն կըհանէ ու սափրիչ ուզողները կըհրաւիրէ . գերասանները ու առականները՝ շաղակկատ բժիշկները ու երաժիշտները՝ փերազակները ու իրենց չնչին վաճառքները՝ կախարդները՝ գուշակութիւն և հմայութիւն ընողները փողոցին երկու կողմը պարապ տեղ չեն թողուր : Եւ առաջադակը աղմուկը և ամբոխը մէկ մասնաւոր եղանակի մը կամ զխաղաժի մը յատուկ չէ , հապա բոլոր տարիին մէջ ամէն օր կըթաղաւորէ : « Հաբաթը երկու անգամ կամ

էվելի՝ քաղաքին դուռներէն կանցնէի” կը
սէ Պարրօ (Barrow) ճամբորդը , « ու հա-
ղիւ թէ կը պատահէր որ խել մը տուն չըս-
պասէի մինչև որ անցք մը բացվէր՝ և մա-
նաւանդ առտունները , թէպէտև երկու
կամ իրեք զինուոր իրենց գաւազաններովը
կը ջանային ճամբայ բանալու” : Ըս խառ-
նիճադանը բազմութեան մէջ կանանց թիւ
ը ամենեւին չի համեմատիր երիկ մարդոց :
Չինացիք իրենց կնիկները էվելի գգուշու-
թեամբ տունը կարգիլէն մայրաքաղաքին
մէջը քան թէ ուրիշ տեղ , և թէպէտ
սակաւամարդ ու նեղ փողոցներուն մէջը
երբեմն կը տեսնուի թէ՛ աղջիկները (որոնք
երիկ մարդ մը մտահալուն միշտ ներս կը
բաշխին) իրենց տանը դուռը կայնած ծըս-
պամորջին կը քաշեն , բայց թաթարներէն
’ի զատ շատ քիչ կնիկ մարդ կը տեսնուի թէ
բազմութեան մէջը և թէ նեղ փողոցներուն
մէջ : Բայց թաթար կնիկները ամէն տեղ
կը պարտադին թէ քալելով և թէ ձիով :
Խիստ բազմամբոյն ժողովրդոց մէջը կը տես-
նուի մետաքսեղէն պատմուճան մը վրանին
առած՝ որ մինչև ոտքերնին կը հասնի , ու
րոնք որ Չինացի կանանց չափադանց փոք-
րիկ ոտքերուն , ուր չափադանց մեծ ըլլալ
կերևան :

Ընդարձակ լայնութիւնը ու տնեղ
միջահատ ամբոյնը միշտ չորս մեծ ու գլը-
խաւոր փողոցներուն մէջն են : Բոլոր ու-
րիշները միայն նեղ փողոցի երէն մեծ ճամ-
բաներուն ճիւղերը՝ ուղղանկիւնի ձևով
ձգված , ու շատ առանձին և լւիկ են :
Բայց և այսպէս տէրութեան նախարարնե-
րուն ու հարուստ և մեծ մարդոց շատերուն
տունները աս նեղ փողոցներուն մէջն են :
Լորտ Մաքարդնի (Lord Macartney) Ընդ-
ղացի դեսպանը ու իր ընկերները քաղաքին
պարիսպին մօտերը նեղ փողոցի մը մէջ աս
տեսակ տուն մը կը բնակէին՝ որ Վան-
թօնցի մէկը շինեւ էր գրեթէ 100,000 լիբէ
Սթեռլին ծախելով անոր վրայ : Ըս փողոց-
ներուն անշքութիւնը էվելիցունողը ան է՝ որ
բայց ’ի պզտի գունէ մը տուններուն ճակատը
պատահաններ կամ լուսամուտներ չի կան :
Ըսանի բաները միայն մեծ խանութները ու
շահմարանները կունենան , որոնց ամէնը
չորս գլխաւոր փողոցներուն մէջն են : Սա-

կայն հարուստներուն կարգէն շատերուն
տունը տանիսի պէս ճեմելիք մը ունի ճա-
կատը ցած պատով մը որ թաղարներու
մէջ մանր ծառերով բոյսերով ու ծաղիկ-
ներով զարդարված է , ու զուարճալի տե-
սարան մը կը գործէ :

Մէջ լայն փողոցները յատակված են ու
ոչ նեղերը , բայց բոլորն ալ ամէն առտու
կը մաքրվին , ու առջիները կանոնաւորա-
պէս կը ջրվին փոշին իջեցունելու համար ,
որ շատ անգամ խիստ անտանելի է :

Ըմէն ո՞վ որ աս նշանաւոր քաղաքը մը
տած է՝ կը հաստատէ թէ քաղաքական պահ-
պանութիւնը շատ զգուշութեամբ ’ի գործ
կը դրվի հոն : Դարաքանչիւր փողոցի երկու
ծարը փառէ դռներ կան՝ որ գիշերները կը
զոյվին ու կարգիլէն ան փողոցին բնակիչ-
ները քաղաքին մնացածներուն հետ հա-
ղորդակցութիւն ընելու . ոչ ալ ան տեղի
պահապանները ել ու մուտ ընել կուտան
մէկու մը որ իր ձեռքը լապաեր չունի , ու
հարկաւոր գործ ունենալը չի ցուցնէր :
Կիշերապահները ևս անգաղար դուռնէ ’ի
դուռ կը պարտադին , ու իրենց արթնու-
թիւնը ցուցնելու համար ամէն երկու կամ
իրեք րոպէի ձեռքերնին բռնած պոմպուէ
խողովակի մը դաւադանով կը զարնեն , որ
ծանր՝ խորունկ՝ ու բարձր ձայն մը կուտայ :
Եւ թէպէտ ասիկա բաւական է բնակիչնե-
րուն ապահովութիւնը ու խաղաղութիւնը
կատարեալ պահել , բայց ասիկայ ’ի զատ՝
քաղաքին մէջը ամէն տաճարական տունի մէ-
կին տէրօջը կամ բնակիչին կարգաւ յանձ-
նրված է իր ինք զրացիներուն խաղաղու-
թիւնը պահել , և անոնց կանոնաւոր վար-
մունքին համար երաշխաւոր ըլլալ : Թէ
որ կռիւ մը պատահէր ըլլայ , պարտաւոր
է խելոյն խմացնել խիստ մօտ դռնըված
պահանջներուն տանը : Ըս կարգադրու-
թիւնները Չինաստանի մնացեալ քաղաք-
ներուն ալ հասարակ են :

Փէքին ինտոր որ յիշեցինք՝ երկուքի
բաժնրված է . թաթարները քաղաքին հիւ-
սիսային կողմը կը բնակին , ու Չինացիք
հարաւային կողմը : Պալատին ծարը կամ
ան որ կը կոչվի « Կայսերական Բաղաք » ,
—
Վիշերապահ . Կէ՛՛ Կէ՛՛ :

որուն մէջն են ինքնակալին պալատը ու պարտէզները, ամէն դատաստանարանները ու կառավարութեան գործերուն տուները, նախարարներուն՝ ներքինիներուն ու պալատին վերաբերեալ վաճառականներուն ու արհեստաւորներուն կենալու տեղերը, մղոն մը երկան ու մղոնի մը չորս մասին իրեք մասը լայն քառանկիւնի տեղ մը կը բռնէ, ու քսան ոտք բարձրութեամբ պատով մը շրջապատած է: Կերտի կողմը շատ գնաւոր ճալի է, ու պզտի գետ մը՝ որ պըտըտելով անոր մէջէն կանցնի, ոչ միայն առատ ջուրով մը կօղնէ անոր, հապա մեծապէս կէ վեղցունէ գետիններուն գեղեցկութիւնը, ջրանցքներով՝ լիճերով՝ և աւազաններով ձեւացուցած ըլլալով, որ արուեստաշէն լեռներուն՝ վէմերուն ու անտառներուն հետ մէկ տեղ բուն իսկ բնութեան շքեղ նմանութիւնը կը ցուցնէ:

Չինաստանացոյ տէրութեանը մայրաքաղաքին վրայով շատ քիչ ծանօթութիւններ մնացին ընելու: Իր յորդառատ բազմամարդութիւնը 3,000,000 հոգի ըլլալ հաստատ ված է, բայց չի հաւտացվիր: Պարբո՞ր շատ միջոցներ ունեցաւ հետազօտելու, և որ միշտ բանը եղածէն պակաս կը ցուցնէ քան թէ էվելի, վստահութեամբ կրկնէ տնիկա հողագունտիս վրայի քաղաքներուն ամենէն մեծը: (Ստարականի մը ցուցուցած իր երևոյթը մեծ ու երևելի և գեղեցիկ է, բայց գլխաւորապէս հարկաւոր եղած դիւրութիւններէն ու պատահութիւններէն բոլորովին զուրկ է: Իր փողոցները ոչ յատակված են ու ոչ ջուրի անցք ունին, ոչ ալ պէտք եղած անուշ ջուրը բաւական ունի. վստահ որոյ ձմեռը ցելտտ է ու ամառը փոշալից: Եւ մէն տեսակ աղտեղութիւններէ ելած զոտելի հոտերովը լեցուն է, որն որ հարուստները տուներինն ազդու հոտերով զանազան ծխանելեքներ ու բազաղութիւններ ծխելով կը ջանան ոչնչացունել. ու բնակիչները պարտաւոր են հորի ջուր գործածել, որ զգուշի է: Թէ որ փէքինի շքեղութիւնը տաճարապետիկ էվելի ըլլար իր եղածէն, սա պակսութիւններուն ստացմանը համար զոհ ընելու էր անիկա: Եւ բարձրաբերձ դուռը ու ոսկեղոծ պալատը,

ան թաղաւորական պարտէզը ու զարդարուն լիճը իր միլիօնաւոր բնակչացը հանգստութիւն ու առողջութիւն ընծայող բաներուն հետը չեն կրնար բաղդատվիլ:

Հաննէն Պընիտին Լըբրորէ Էրազը:
Թի- . 2:

Իմայ երազիս մէջը տեսայ որ ծերունին սա պատմութիւնը ինծի ընելուն՝ ինքը անով մեծապէս դաջած կերեալ: Եւ դարձեալ առաջ տանելով իր խօսքը՝ ըսաւ. Եսանի՝ Քրիստինէ իր տղաքը կանչեց, ու սա կերպովս սկսեց խօսիլ անոնց. «Իմ տղաքս, ես սա օրերս մեծ մտաւանջութեան մէջ ինկայ ձեր հօրը մահուանը վրայօք՝ ինտոր որ դուք ալ կիմանաք, թէ պէտեւ անոր երջանիկ ըլլալուն վրայով բնաւ տարակոյս մը չունիմ. ինչու որ ես հիմայ կը հաւատամ թէ ինքը բարի վիճակի մէջ է: Եսկից ՚ի զատ մեծապէս տակնուվրայ եղած եմ՝ մտածելով իմ վիճակս ու ձերինը, որ ճշմարտապէս կը հաւատամ թէ բնութեամբ թշուառ վիճակ մըն է ան: Կաւ ձեր հօրը նեղութեանը մէջ անոր հետ իմ կենցաղավարութիւնս խղճմտանքիս ծանր բեռ մըն է. ինչու որ ես իմ սիրտս ալ խստացուցի անոր դէմ ու ձերն ալ, ու մերժեցի իր հետը ճամբորդութեան երթալը:

Ես բաներուն մոմրտութիւնը վաղվաղակի պիտի մեռցունէր զիս հիմայ՝ թէ որ երէկ գիշերվան տեսած երտղս ու սա հիւրին սա աւաղվան ինծի տըրած քաջալերութիւնը չըլլային: Եւ կէք՝ զակերներս, ժողովրդինք ու երթանք ան դուռը՝ որ երկնային քաղաքը կը տանի, որպէս զի կարենանք տեսնալ ձեր հայրը, ու խաղաղութեամբ իր հետը ու իր ընկերներուն հետը բնակինք ան երկրին օրէնքներուն պէս»:

Նստոն իր զաւակներուն ու ջերէն արցունքները սկսեցին վազել իրենց ուրախութենէն՝ որ իրենց մօրը սիրտը հակամիտած էր սա բանս ընելու: Աւտի իրենց հիւրը հրաժարական ողջոյն տալով գնաց, ու իրենք սկսեցին ճամբայ ելլալու պատրաստվիլ:

Բայց անոնք երթալու համար տաճկազաղած ըլլանուն՝ Քրիստինէին զրայիմ ներէն երկու կնիկ եկան իր տունը ու զուռը

զարկին : Վրիստինէ առաջին ըսածին պէս ըսաւ անոնց . թէ որ Լստուծոյ անունովը կուգաքկոր , մտի՛ք ներս : Անիկները աս խօսքին վրայ ապշած մնացին . ինչու որ աս կերպը խօսք լսած չէին , ու Վրիստինէին բերնէն ելլալ չէին կարծեր : Ի՛նչ և իցէ ներս մտան , բայց ահա դուռն որ անիկա իր տունէն երթալու կը պատրաստը վէրկոր :

Ուստի սկսեցին խօսիլ ու ըսել . զը՛րա ցի : կաղաչէնք ի՞նչ միտք ունիս որ կը ժող վրա՞վսկոր :

Վրիստինէ պատասխան տրւաւ ու ըսաւ անոնց մեծին՝ որուն անուն էր Երկչոտ Տիկին . Ճամբորդութեան երթալու կը պատրաստը վիճկոր :

Աս Երկչոտը անոր աղջիկն էր՝ որ Գըժ ուսարութեան Բլուրին վրայ Վրիստինէն սին դէմը ելաւ , ու առիւծներուն վախին համար անիկա յորդորեց ետ դառնալու :

Երեւո՞ . Եղէ , ի՞նչ ճամբորդութեան :

Վրիստինէ . Իմ բարի երկանս ետեւէն երթալու : Ու աս խօսքը ըսելով լալու սկսեց :

Երեւո՞ . կըյուսամ թէ չէ՛ բարի դըրացին . կաղաչեմ՝ քու խղճալի զաւկներեւոդ սիրուն ինքըզներդ ասանկ աննոաբար մի կորսնցուներ :

Վրիստինէ . ի՞նչ կըսես , զաւկներս ալ հետս պիտի երթան . մէկը չուզէրկոր ետ մնալ :

Երեւո՞ . Օգրմանքը պաշարած է զիս թէ ի՛նչ բան կամ ո՞վ առաջնորդեց քեզի աս միտքը ընելու :

Վրիստինէ . Ո՛հ , զը՛րացինս , թէ որ իմ զգացածիս չափ դուն ալ զգայիր , չեմ տարակուսիր որ դուն ալ իմ հետս պիտի երթայիր :

Երեւո՞ . Ի՛նչ , ի՞նչ նոր դիտութիւն ըստացար դուն , որ ասանկ քու միտքդ քու բարեկամներէդ կը դարձունէ , ու քեզի կը թելադրէ երթալ մարդ չի գիտեր թէ ս՛ր :

Վրիստինէ . Պատասխան տրւաւ Վրիստինէ . իմ երկանս ինծմէ զատվելէն՝ բայց մանաւանդ անոր դետը անցնելէն հետէ մեծապէս վշտացած եմ ես : Բայց ամենէն աւելի ինծի նեղութիւն տրւողը իմ խիստ վարմունքս է իր հետը՝ իր նեղութեանը առնելու : Եսկից ՚ի զատ ինքը ինտոր որ էր

նէ անտունը՝ ես ալ հիմայ անանկ եմ . բան մը իմ սիրտս չի հանդարտեցուներ՝ բայց միայն ճամբորդութեան ելլալը : Այդէկ գիշեր երազես մէջը տեսայ զինքը : Այնքն թէ իմ հոգիս իր հետը ըլլար : Ինքը ան երկրին թագաւորին առջև կը կենայ . իր հետը կը նըստի ու կուտէ՝ անոր սեղանը . անմահնէ ըսն հետը ընկեր եղած է . ու տուն մը տրված է իրեն բնակելու՝ որուն քովը երկընիս վրայի ամենալաւ պալատը միայն աղբանոց մը կը թռի ինծի * : Պալատին Տէրը մարդ ալ խրկեց ինծի՝ ու խօսք կուտայ զես ընդունելու թէ որ իրեն երթամ : Իր խըրկած պատգամաւորը հիմայ հոս էր , ու նա մակ մը բերաւ ինծի՝ որ երթալու կը հրաւիրէ զես : Աս ըսելով քաջեց հանց նա մակը , ու կարգաց և ըսաւ անոնց . հիմայ ի՛նչ ըսելիք ունիք ասոր :

Երեւո՞ . Ե՛ի . ինչ յիմարութիւն է որ քու երկանդ ու քու վրադ եկաւ , դուք զճեղ ասանկ դժուարութիւններու մէջ ձգելու : Եղէկ գիտեմ որ լսած ես՝ թէ ինչ պատահեցաւ քու երկանդ իր ճամբուն վրայ իր առջի քայլափոխին , ինտոր որ մեր դըրացին պարոն համառութիւնը կրնայ տակաւին վկայել , որովհետեւ ինքը անոր հետը գընաց . ու անկից ՚ի զատ պարոն փոփոխամիտն ալ , մինչև որ խելացի մարդոց պէս վախցան ալ աւելի առաջ երթալու : Ասեցինք ես կրկին և կրկին թէ ինչպէս պատահեցաւ առիւծներուն՝ Եպոդանին՝ Սահունի Եռքին և շատ ուրիշ բաներու : Ո՛հ ալ պէտք է քու միտքէդ ելլալ ան վտանգը՝ որուն պատահեցաւ Ունայնութեան հոնալաւ ճառին մէջը : Ու ինքը երկի մարդ ըլլալով այսչափ դժուարութիւն որ կրեց , ի՞նչ կրնաս ընել դուն՝ որ խեղճ կնիկ մըն ես : Ստած է ևս որ աս չորս անուշ գառնուկները քու զաւկներդ են , քու մարմնդ ու քու ոսկորներդ : Ուստի թէև քեզ կորսնցունելու չափ պիտի յանդգնիս ալ նէ , բայց դոնէ քու զաւկներուդ սիրուն եկոր քու տեղը կեցիր :

Բայց Վրիստինէ ըսաւ անոր . Սի՛ յորդորեր զես՝ սի՛ իմ դըրացինս . ես հիմայ իմ ձեռքս մեծ պատահութիւն մը ունիմ անով

շահելու . ու չափազանց յիմար պիտի ըլլամ թէ որ աս պատեհութիւնն 'ի դործ զընելու սիրտ չընեմ : Եւ ան ձեռք բռնած նեղութիւններուն վրայով՝ որոնց կերեայ թէ պիտի պատահիմ' ճամբուն մէջ , անոնք այնչափ հեռու են ինծի սրտաբեկութիւն մը ըլլալէն՝ որ կըցուցնեն թէ իմ բռնած ճամբաւ չիտակ է : Եղին անուշէն առաջ պարտի դալ , ու տաիկս անուշը առաւել ևս պիտի անուշացունէ : Ս' ասն որոյ դուք որ Լստուծոյ անունովը չեկաք իմ տունն՝ ինտոր որ լաի , կաղաչեմ որ երթաք՝ ու ալ աւելի անհոնգիստ չընէք զիս :

Անտոնէն Լըկչոտը կշտամբելով զանիկա՝ ըստ իր ընկերին . Լեկո՛ր իմ զրացիս՝ Գթութիւն , ինքզինքը իր կամքին ձգեմք , որովհետեւ ինքը մեր խրատը ու մեր ընկերութիւնը կանաւորէկոր : Բայց Գթութիւնը կանկ առաւ , ու չէր կրնար միաբանիլ իր զրացիին ըսածին . և տաիկա երկու պատճառով . նախ որ իր սիրտը կըմորմոքէր Վրիստինէին վրայ : Աստի իր միտքէն կը սէր՝ թէ որ իմ զրացիս հարկաւ պիտի երթայ , քիչ մը ճամբայ իր հետը երթամ ու օգնութիւն ընեմ իրեն : Լըկչոտը որ իր սիրտը կըմորմոքէր բուն իր հոգիին վրայ . ինչու որ Վրիստինէին ըսածները քիչ մը իր միտքը յաղթեցին : Աստի իր միտքին մէջը կըսէր զարձեալ՝ Լսա՛ Վրիստինէին հետը ելելի բան պիտի խօսիմ ես . ու թէ որ իր ըսածին մէջը ճշմարտութիւն ու կեանք գրտնամ , բոլոր սրտովս ես ինքնս ալ իր հետը պիտի երթամ : Աստի Գթութիւնը սկսեց այսպէս պատասխան տալ իր զրացիին Լըկչոտին :

Գթութիւն . Գլըրացիին , արդարեւ քու հետը եկայ ես Վրիստինէն տեսնալու աս աւտու . բայց որովհետեւ ինքը իր վերջին հրաժարական ողջոյնը կուտակոր իր երկընի՝ ինտոր որ կըտեսնաս , կըխորհիմ' որ աս պայծառ առաւուտուս քիչ մը իր հետը երթամ , ու իր ճամբուն վրայ իրեն օգնութիւն ընեմ : Սակայն իր երկրորդ պատճառը չի զուցեց անոր , հապա անիկա իրեն պահեց :

Լըկչոտ . Կըտեսնամ որ դուն ալ միտք ունիս , յիմարաբար երթալու . բայց ատեն չանցուցած զուշուրթիւն ըրէ , ու խելացի եղիւ . երբոր վտանգէն դուրս ենք՝ դուրս

ենք անկից . բայց երբոր մէջն ենք՝ մէջն ենք :

Աստի Լըկչոտ Տիկինը իր տունը դարձաւ , ու Վրիստինէ իր ճամբորդութիւնը ընելու ելաւ : Բայց Լըկչոտը իր տունը հատնելուն՝ մարդ կըխըրկէ որ իր զրացիներուն մէկ քանին կանչեն . այսինքն՝ Տիկին Չղջիկի—աչքը , Տիկին Լնմիտը , Տիկին Թեթեամիտը ու Տիկին Ոչինչ—գիտցողը : Աւ երբոր անոնք իր տունը եկան՝ կը պատմէ անոնց Վրիստինէին ու իր միտքը զրած ճամբորդութեանը վրայով . ու ասանկ կըսկըսի ընել իր պատմութիւնը :

Լըկչոտ . Գլըրացիներ , աս աւտու շատ ընկելք չունենալուս համար՝ Վրիստինէն տեսնալու դացի . ու երբոր զրանը առջևը հասայ՝ զարկի անիկա , ինտոր որ գիտէք թէ մեր սովորութիւնն է : Վրիստինէ ներսէն ձայն տըւաւ՝ Թէ որ Լստուծոյ անունովը կուգաք , մոէ՛ք ներս : Աստի ներս մտայ՝ կարծելով թէ ամէն բան բարի է . բայց երբոր ներս դացի , դոտոյ որ կըպատրաստուէրկոր քաղաքէն ելլալու , ինքն ալ՝ իր զաւկներն ալ : Ս' ասն որոյ հարցուցի իրեն թէ ի՞նչ միտքով աս բանս կընէկոր . ու ինքը կարճ խօսքով ինծի զուցեց՝ թէ ճամբորդութեան ելլալ է իր միտքը , ինտոր որ իր երկը ելաւ : Լըրազ մըն ալ տեսեր է՝ որ պատմեց ինծի , ու ըսաւ ևս թէ իր էրկանը եղած երկրին թագաւորը հոն երթալու համար հրաւիրանայ նամակ մը խրկեր է իրեն :

Անտոնէն խօսեցաւ տիկին Ոչինչ—գիտցողը ու ըսաւ . Եւ ի՞նչ , պիտի երթայ մի արդեօք :

Լըկչոտ . Լսո՛ր , ինչ որ ըլլայ երթալու է . քանզի երբոր ես կըջանայի համոզել զինքը որ եղած տեղը կենայ՝ ցուցնելով իրեն իմ մեծ սրտաճաւա՛ (որ է ճամբուն վրայ իրեն սրտահեղու բաղմամբիւ նեղութիւնները ,) ինքը բուն իսկ անիկա մեծ աւիթ կընէր իրեն իր ճամբուն մէջը զինքը առաջ տանելու : Վանգի աս խօսքը զուցեց ինծի . Եղին անուշէն առաջ կուգայ . մանաւանդ որ անիկա անուշը առաւել ևս կանուշացունէ :

Չղջիկի—աչք . Լսո՛ր , ի՞նչ ըսեմ աս կայր ու յիմար կնկանը . իր էրկանը քաջած

նեղութիւնները խրատ չեն ըլլար իրեն . ես իմ կողմանէս կը տեսնամ որ եթէ ինքը կրկին հոս ըլլար , բարբառին գոհ սրտով պիտի հանդիստ կենար , ու ոչինչ բանի համար բնաւ այնչափ վտանգներու դէմ չի պիտի ելար :

Պատասխան տրւաւ նաեւ Տիկին Մանուկ ըսելով . Թող կորսնցնէ քաղաքէն ասանկ խեղացնոր յիմարները . ես իմ կողմանէս կըսեմ որ աղէկ աղատեցանք իրմէն . Թէ որ աս մտքովը իր եղած տեղը կենար , ո՞վ պիտի հանդիստ մնար իր քովը . ինչու որ կամ տրտում պիտի մնար , կամ լուռ պիտի կենար , և կամ անանկ բաներու վրայ պիտի խօսէր որ խեղացի մէկը չի կըրնար տանիլ : Ինչոր համար՝ ես իմ կողմանէս ամենեւին չեմ ցաւիր իր երթալուն վրայ . Թող տուր երթայ՝ ու իր տեղը աղէկը գայ . քանի որ աս այլանդակ յիմարները կը կենան , աշխարհս աղէկ ըլլալիք չուի :

Լսոնցմէ ետեւ Թեթեամիտը սկսեց խօսիլ աս կերպով . եկէ՛ք աս կերպ խօսքերը մէկդի ձգեցէք : Երէկ ես Տիկին Վալաշտին տանն էի , ուր որ մեծ ուրախութիւն ունէինք : Վանդի ո՞վ կը կարծէք Թէ կար հոն . ես կայի՛ Տիկին Վարմասէրը՝ և իրեր չորս ուրիշները , Պարոն Շամբուշին՝ Տիկին Մարտիրոսինն ու քանի մը ուրիշներուն հետ . հոն ունէինք երաժշտութիւն ու կաքաւ , ու հեշտութիւննիս լեցունելու համար բոլոր ուրիշ հարկաւոր բաները : Աւ համարձակ կըսեմ որ Տիկին Վալաշտը սքանչելի բարեսնունդ աղնուական կին մըն է , ու պարոն Շամբուշը Նոյնպէս զեղեցիկ անձն մըն է :

Գանք որ Վրէստինէ մինչեւ հիմայ ճամբայ ելեր էր , ու Վթութիւնը իր հետը դացեր էր . ու երբոր կերթային իր դաւ կընէրն ալ հոն հետեւինն ըլլալով Վրէստինէ սկսեց խօսիլ և ըսել . Վթութիւն . ես չեմ յուսար որ դուն իմ հետս դռնէն դուրս ոտք կոխես իմ ճամբուս մէջը քիչ մը ինծի ընկերանալու :

Պատասխան տրւաւ մանկամարդ Վթութիւնը՝ (որովհետեւ ինքը տակաւին նորահաս օրիորդ մըն էր) և ըսաւ . Թէ որ կարծէի որ իմ քու հետը երթալս օգտակար պիտի ըլլար , բնաւ մէյմաւ չի պիտի մօտ երթայի քաղաքին :

Վրէստինէ . Վթութիւն , ըսաւ Վրէստինէ , եկոր ինծի հետ ընկեր եղիւր . աղէկ գիտեմ Թէ մեր ճամբորդութեան վախճանը ինչ պիտի ըլլայ . իմ էրիկս ան տեղն է՝ ուր որ կըրաղձար ըլլալ բոլոր Սարսիական հանքերուն մէջի ոսկեկներուն փոխարէն : Աւ դուն ալ չի պիտի մերժովիս , Թէ և միայն իմ հրաւիրելովս կերթաս հոն : Թաղաւորը՝ որ ինծի ու իմ զաւկներուս համար մարդ խրկեց , անանկ մէկն է՝ որուն բերկրութիւնը Վթութիւն ընէրն է : Եսկից՝ ի զատ Թէ որ կուզես նէ վարձքով կըբռնեմ քեզ , ու իմ հետս կերթաս որպէս Թէ իմ սպասաւորս : Եւ սակայն մէջերնիս ամէն բան հասարակ կընենք . միայն Թէ կուզեմ որ հետս գաս :

Վրէստինէ . Բայց ի՞նչպէս գիտնամ որ ես ալ պիտի ընդունիմ : Թէ որ աս յոյսը տաննի մէկէ մը ունենայի որ գիտէր , ամենեւին չի պիտի երկմտէի՝ հաղա պիտի երթայի , օգնութիւն դոնալով Եսկից որ կընայ օգնել , Թէ և որչափ ձանձրանալի ըլլար ճամբան :

Վրէստինէ . Սիրելի Վթութիւն , քեզի ըսեմ ես Թէ ինչ պիտի ընես : Սինչեւ՝ Եղ Վոււր իմ հետս եկոր , ու հոն քու վրայ յովդ հարցութիւն ընեմ ես . ու Թէ որ հոն քաջալերութիւն մը չի գտնաւ , անտունը իմ միտքս ալ կըհաճի որ քու տեղը դաւնաս : Եսեւ կըվճարեմ քեզի քու վարձքդ՝ քու մարդասիրութեանդ փոխարէն , որ ցուցուցիր ինծի ու իմ զաւկներուս՝ մեր ճամբուն մէջը մեզի ընկերութիւն ընելով :

Վրէստինէ . Աւրեմն պիտի երթամ հոն՝ ու ինչ որ հետեւի նէ անիկա պիտի ընդունիմ . ու Տէրը շնորհէ որ ան վիճակը իյնայ ինծի հոն՝ ինտոր որ Երկից Թաղաւորը կըկամի :

Հիմայ Վրէստինէ ուրախացաւ իր սըրտին մէջը՝ ոչ միայն ընկեր մը ունենալուն համար , հապա որ աս խղճալի օրիորդը համոզեց ալ որ իր փրկութեանը վրայ սէր ձգէ : Եսպէս ի միտսն յաւառջ դացին անոնք , ու Վթութիւնը սկսեց լալ : Վրէստինէ ըսաւ անոր . Ինչո՞ւ համար ասանկ կուլաս՝ քոյր իմ :

Վրէստինէ . Եստո՞ւ . ո՞վ պիտի ստուգապէս մտածէ տակաւին մեր մեղանչտիւն քա

ղաքին մէջը մնացած իմ ողորմելի ազգականներուս վիճակը ու չի պիտի լայ : Իւ իմ նեղութիւնս տւելի ծանրացունողը ան է՝ որ ոչ խրատիչ մը ունին , ու ոչ մէկը որ գալիքը իրենց ղրուցէ :

Քրիստոսն . ճամբորդները բոլորովին Գաւթ ու գորով կը կտրին . ու դուն քու բարեկամներուդ համար կուլաս , ինտոր որ իմ բարի Քրիստիանոսս իս ձգելուն ինծի համար լացաւ՝ որ ես չի պիտի մտիկ ընէի իրեն . բայց անոր ու մեր հէրը անոր արցունքները իր ամանին մէջը ժողվեց , ու հիւ մայ դուն ու ես՝ և իմ աս անուշիկ զաւկրնէրըս անոնց արդիւնքը ու պտուղը կը բաղնէր . կոր : Գլխութիւն , կը յուսամ որ քու աս արցունքներդ չի պիտի կորսովին . ինչու որ ճշմարտութիւնը ըսաւ , « Ինքն որ արցունքով կը ցանեն , ցնծութիւնով կը հնձեն » : Եւ դարձեալ՝ « Զանեւու սերմը տանելով լալով ելող երթողը անշուշտ ցնծութիւնով ետ պիտի դառնայ իր ցաւէն խուրձերը բերելով » : Մատթ. ԺԷ. 5, 6 :

Լաւ՝ իմ ծերունի բարեկամս իր խօսքը առաջ տանելով ըսաւ , Բայց երբոր Քրիստինէ Հոստահատութեան Տիղմին եկաւ հասաւ , սկսեց կանկ առնել հոն . ինչու որ կըսէր՝ Եսիկա է ան տեղը ուր որ իմ սիրական էրիկս մազ մնաց ցիւտով պիտի խեղդովէր : Իմացաւ ևս որ ճամբորդներուն համար աս տեղս աղէկցունելու Թագաւորին հրամանին վրայ տակաւին առջեկէն էվելի դէշ էր ան : Ես ալ ան տոները հարցուցի անոր Թէ արդեօք ճշմարիտ է՞ մի աս . ու բարի ծերունին ըսաւ , Եյո՛ , բոլորովին ճշմարիտ է . քանզի շատերը կան որ ինքը զինքնին կը ցուցնեն Թէ Թագաւորին զոր ծառայողն են , ու կըսեն Թէ Թագաւորին պողոտաները նորոգելու համար կաշխատին , բայց քարին տեղը տիղմ ու աղը կը բերեն , ու շինելուն տեղը կաւերեն : Աւտի աս տեղը Քրիստինէ իր տղոցը հետ կանկ տուաւ : Բայց Գլխութիւնը ըսաւ . եկոր միջամուխ ըլլանք , միայն Թէ զգուշութիւն ընենք : Ենտեմը աղէկ նայեցան իրենց քայլափոխներուն , ու շատ դժուարութիւն քաշելով մէկալ կողմը անցան :

Եւ սակայն Քրիստինէ քիչ մնաց անոր մէջը պիտի իյնար , և ան ալ չէ Թէ մէկ

կամ երկու անգամ : Հիմայ իսկոյն միւս կողմը անցածնուն պէս իրենց անանկ եկաւ Թէ մէկ խօսք մը կը լսէին՝ որ կըսէր իրենց . « Երնէկ անոր որ կը հաւատայ Թէ պիտի կատարվի ան բաները՝ որ հէրոջմէն ըսվեցաւ իրեն » * :

Ենտեմը կը կին առաջ դացին . ու Գլխութիւնը կըսէր Քրիստինէին . Թէ որ ես քեզի պէս աղէկ պատճառ ունենայի յուսալու Թէ ան Կեղ Գաւթը սիրալիք ընդունելութիւն պիտի դոնամ , կարծեմ Թէ Հոստահատութեան Տիղմը չի պիտի վախցունէր զիս :

Պատասխան տըլաւ միւսը ու ըսաւ . Գուն քու վէրքդ գիտես՝ ու ես իմ . ով իմ ընտիր բարեկամս , ամէնիս ալ մեր ճամբուն վերջը հասնելէն առաջ բաւական յանցանք պիտի ունենանք : Քանզի մենք որ ասանկ պատուական փառքեր ստանալու միտք ունինք , ու մեր բաղմամբ Թշնամիները որ ան երջանկութենէն մեզ արգիլել կուզեն , ուրիշ բան մը չի կրնանք յուսալ . քան Թէ բաղմապատիկ վախերու ու որոգայթներու պիտի պատահինք , ու մեզ առողները կը ցածնուն չափ տառապանք ու նեղութիւն պիտի յարուցանեն մեր վրայ :

Երբեք :

Հատ անձինք կան որոնք իրենց եղած անիրաւութեանը ներում չնորհելով տկարութիւն կը համարին : Ես կարծիքիս նայելով երկին ու երկրի մէջ ամէնէն տկար էակը Եստուած պիտի ըլլայ , ինչու որ երկնի ու երկրի մէջ մէկը անոր չափ ներում չի շնորհեր :

Երբեք : Եստուած :

Հրեշտակները երբոր պատգամաւորութեամբ Եստուծոյ աս աշխարհս կը երկրորդին , բնաւ իրենց Երկինքէն գուրս չեն ելար , բնաւ իրենց Կառնդողին տեսութենէն չեն հեռանար . ասանկ մենք ալ՝ երբոր հոս ու հոն մեր գործքերուն կը պատահինք , պարտինք ջանալ միշտ մեր աչքին առջև ունենալ զԵստուած , միշտ իր ներկայութիւնը միտքերնիս պահել :

Կրօն :

Են որ կրօնը մարգարիտ մը ու գանձ մը ըլլալ չի համարիր , ան որ անիկա չի գտնար էվելի բերկրութիւն ըլլալ . քան Թէ բնու , անոր ճշմարիտ բնութեանը անծանօթ է :

* Գլխ. Եւ. 45 :

Խոյս—Սէր:

Բմնայն գլուխ 'ի ցաւս, և ամենայն սիրտ 'ի տրտմութիւն: Յոսից մինչև ցլուխ չէր 'ի նմա առողջութիւն. վէրք. այտումն. և հարուածք խղիւղութեալք: Կ. ան. 5, 6:

Փառած վէրքերը՝ կամ խոյերը մարմինին նեղութիւններուն մէջը խիստ տանջողականը են: Սիտառունին ու աղբատին առական մէջը, (Վ. Կ. Ժ. Կ.) կը կարգանք որ Վաղարաւին մարմինը խոյերով լեցուն էր:

որ շունները կուգային ու կըրգէին երբոր ինքը դռանը տակը պառկած էր: Բ. վէրքերը իրենց զգուշի ու վնասակար ըլլալնուն համար՝ այլաբանական ձևով չարիքները ու մեղքերը նշանակելու կը դործածվին Սուրբ Գիրքին մէջը. մանաւանդ բոլորութիւնը, որ խոյերուն խիստ գէշն է՝ բնաբանիս մէջը մեղքը իմացունելու կը դործածվին որ չարիքներուն խիստ գէշն է: Հրէից եկեղեցիին ու ազգին չար ու թշուառ վիճակը հոս կը ստորագրվի մարգարէով, որ ժողովուրդոց ամէնքը ամենացածէն մինչև թագաւորին անանկ չարացան սրտովն ու վարքովն, որ ազգին գլխէն մինչև ոտքը՝ անարգներն ալ ազնուականներն ալ զգուշի եղան Մտուածոյ առջևը: Երբոր մեղքը անձին վրայ տիրէ, հոգին առողջութիւն չունենար. ուստի հոգին բոլորտ մարմինի մը պէս է վէրքերով՝ և հարուածներով՝ ու փառած խոյերով ծածկըված:

«Հիւանդութիւնը» երբեմն կը նշանակէ մեղքին ախտը, ինչպէս որ հոս տեղը. և անոր համար անոնք որ կը գգան թէ մեղաւոր են, շատակ դէպի Վրիստոս երթալ կառաջնորդվին իրենց հոգիներուն մի միայն բժշկին պէս: Եկեղեցւոյ Պաշտօնեաները կրնան մխիթարել, բայց չեն կրնար բը-

ժըշկել: Ուստի մեղքին խոյերուն նայելով՝ կըսէ մի Տէրը. «Ողջերուն բժիշկ պէտքը չէ, հապա հիւանդներուն»: Ս. Կ. Թ. 12:

Երբեք Մտուածոյ դէմ դործած մեղքերէ հիւանդութիւն կը զգանկոր մի. և սիրտի մէջ ցաւ մը կ'իմանանկոր մի այնչափ սաստիկ զՄտուած վշտացունելու համար. ուրեմն գնա՛ շիտակ Վրիստոսին ան խարի խժիշկին, որ ինքը կարող ալ է ու կամեցող ալ քեզ բժշկելու: Ինքը եկաւ «սրտով կոտորածները բժշկելու». ինքը երկրի բոլոր մեծութիւնները բանի տեղ չի սեպեր, բայց կը զօրացունէ զը ջայեալ սիրտերը»:

Եսկից էվել ալ ի՞նչ կուգէք

Ո՛վ մեղաւորք խեղճ ու թշուառ

Հիւանդ՝ խոցոտ՝ և ինչ որ էք

Յիսուս պատրաստ է ձեզ փրկել:

Ուստի եկէ՛ք շիտակ իրեն

Որ գթած է և ուժ ունող

Ս'ի երկայիք ալ դուք նորէն

Օ՛ր կարող է և կամեցող:

Բնական փրկութեան և հարցումներ:

Օգտւար:

Հարց. Ինչո՞ւ համար ամառը ձերմակ զգեստ կը հագնուի:

Պատաս. Ինչոր համար որ մութ գուները էվել ջերմութիւն կընդունին. բայց ձերմակը ամենէն էվելի կարաւորէ ջերմութիւնը, ու զովագոյն զգեստ է: Զմեռը ձերմակ հանգերը աղէկ է, ինչու որ քիչ ջերմութիւն կ'ունեն ու դուրս կուտայ մարմինէն: Բնական անասունները ընդհանրապէս բաց գոյն մորթ ունին: Ճերմակ ձիերը միանգամայն քիչ կը տաքնան արևին մէջը ու քիչ կը մսին ձմեռը, քան թէ մութ գոյն ունեցողները:

Հ. Ինչո՞ւ համար Վիսնէլան կամ թաղիքը ձմեռը տաք կը պահէ մարդը՝ ու ամառը հալելն կը պահէ սառնը:

Պ. Ինչոր համար որ ձմեռը թող չի տար որ մարմինին տաքութիւնը դուրս անցնի, ու ամառը թող չի տար որ գուրսի ջերմութիւնը սառնի ներգործէ:

Հ. Ինչո՞ւ համար վիզը՝ երեսը՝ և այլն, գիշերվան ցուրտ օդէն պահպանելու համար փաթթելը աղէկ է:

Պ. Ինչոր համար որ ամէն մէկ անդամ շունչը դուրս տրվելուն քիչ մը ջերմութիւն կը մնայ փաթթած լաթին մէջը՝ մանաւանդ թէ որ բըղէկէն ըլլայ ան, և ան ջերմութիւնը ամէն անդամ շունչ աննելուն դուրսէն թորքերուն մէջը վազող պարօդ օդին հետը խառնըվելով կը բարեխառնէ անիկա:

Թաղիք, բէլէ:

1. Ինչու համար հարբուխ ունեցող անձը .
իր բերնին ու երեսին դէմ քթան թաշկինակ մը
բռնելով էկելի թեթեւութիւն կրգգայ քան թէ
բամպակ թաշկինակ բռնէր :

Պ. Ինոր համար որ քթանը դիւրութեամբ
կրնդունի ջերմութիւնը ու արտաւորին բորբո-
քումը կրնուաղեցունէ . բայց բամպակը ազատ
անցք մը չի տալով ջերմութեան ցաւին աստի-
ճանը կէկեցունէ :

2. Ինչու համար անմիջապէս մարմինին վը-
սէն քթան շապիկ հագնիլը աղէկ է :

Պ. Ինոր համար որ քրտինքը կրծծէ ու ան-
կորուստ կրպաշէ և շուտով կը թրչի անով . ան-
հաճոյ ցրտութիւն մը կրգգացունէ , խոնաւու-
թեամբ իսկոյն կը թրչի , ու ջերմութիւնը շու-
տով կանցունէ :

3. Ինչու համար բրդեղէն հանդերձը աղէկ
է :

Պ. Ինոր համար որ մարմինին արտաշնչու-
թիւնը դիւրութեամբ թող կուտայ իր մէջէն
անցնիլ . ամէն պարագաներու մէջ մարմինին
ջերմութիւն տալու զօրութիւն ունի , դիւրու-
թեամբ չի թրչի , ջերմութիւնը կամաց կամաց
զուրս կուտայ , ու իր կազմութիւնը է կակուղ
փափուկ և թեթեւ :

4. Ինչու համար լայն հանդերձները էկելի
տաք կրպաշէն քան թէ նեղերը :

Պ. Ինոր համար որ լայն հանդերձ հագնելով
հանդերձին ու մարմինին մէջը եղած դատարկ
տեղերը օդու լեցուն կը լայ , ու մարմինին տա-
քութիւնը շուտով չանցնիր ան օդէն :

5. Ինչու համար քափուկ պղպեղը մեշկը
և այլն . չեն կրնար ցեցէն պաշել հանդերձը :

Պ. Ինոր համար որ ան նիւթերուն մէկը ներ-
գործութիւն մը չեն ցեցերուն հաւկիթին . և
մինչև անգամ երբեմն ցեցերը հանդերձին մէջը
աս նիւթերուն քովը կը կենան . ու ջերմութե-
նէն զատ բան մը չի կրնար սպաննել զանոնք :
Բայց ջերմութեան դէմ բռնըկելով անտարակոյս
կամ կը թափին և կամ կը քսակին : Աթոռ-
պուրկի թանգարանին վերակացուն քափուկին
անօգուտ ըլլալը ստուգելու համար ցեցին հաւ-
կիթները անոր ծուխին բռնելով տեսաւ որ կեն-
դանացան :

6. Ինչու համար մայր ծառին ու նոճիին
փայտը ու ասոնց նման փայտերը որդնակեր չեն
ըլլար :

Պ. Ինոր համար որ անոնք անուշահոտ իւղեր
ունին իրենց մէջը . ու ամէն ցնդական կամ հո-
տաւոր գոյացութիւնները փայտերուն մէջը ամե-
նախորդ որդերը ու ձձիները ապականալու յա-
տուկ զօրութիւն մը ունին :

Թաւախան աստղերուն ջրայ :

7. Երբեք անհանաքար ամէն անձինք պատե-
հութիւն ունեցած են տեսնալու մանու-
շանդ Յուլիս և ()գոստոս ամիսներուն
պարզ ու խաղաղ դիշերները օդին մէջը

Հարբուխ . նշագել : Քափուկ . Կեփիլի :

Յեց . Կեփիլ :

Թուշող լուսաւոր մարմիններ , որոնք կամ
վար երկրիս վրայ կիջնան , և կամ մթնո-
լորտին մէջը յանկարծ աներևոյթ կը լայն :
Եւ նոյն երևոյթը կրտեսնելի ձմեռվան
խիստ ցուրտ պայծառ զիշերներն ալ .
բայց ամառվան երեւոյթները էվելի մեծ
են , ու իրենց լուսավայլութիւնովը էվելի
նմանութիւն ունին աստղն : Սինչև անգամ
աս օրերս շատ անձինք կը դառնան որոնք
կը կարծեն թէ անոնք ճշմարտապէս ինկած
կամ Թափառական աստղեր են . և որովհե-
տեւ երեւակայութիւնը միշտ սատոյիկ ուժ մը
կունենայ տգէտներուն մտայնը մէջը , անոր
համար աս սուտ աստղերուն վրայով զանա-
զան գուշակութիւններ ու մարգարէական
նախասացութիւններ կը լայն :

Մարդ կը կարծէ թէ անոնց յանկարծա-
կի արագութեամբ աներևոյթ ըլլալը ու մեր
հողագունտին վրայ աղբեցութիւն մը չու-
նենալուն ճշմարտութիւնը բաւական է ա-
նոնց աստղ ըլլալու կարծիքը մերժել .
բայց ուր որ միտքը աղէկ զանձնված չէ
ճշմարտութիւններով , երեւակայութիւնը
գերազոյն իշխանութեամբ կը թագաւորէ
հոն , ու խիստ անհաստատ և անտեղի
անապաշտութիւններու հաւատք ընծայել
կուտայ :

Երբ օդին մէջը Թափառող աս կարծա-
տեւ թէպէտ և լուսավայլ մարմինները
քանի մը խօսքով ըստ բաւականին կրնան
բացատրուիլ : Մեր երկիրը հանապաղ
գոլորշիքներ կամ ցնդական մասունքներ
վեր կը հանէ մթնոլորտին մէջ . աս գոլոր-
շիքներէն կաղեր կը ձևանան կը խտանուին
ու կը վառին իրենց զօրութիւնովը ու ըն-
թայցովը , և գրեթէ իսկ և իսկ իրենց
յատուկ բնութեան կը զօրակրկին ու անոնք
նուաճող ու իր մէջը ընդունող մթնոլոր-
տին հետ կը խառնուին :

Երբեմն մէտէորական մասունքները էվե-
լի աւատութեամբ հաւքըված ըլլալով ու
մթնոլորտին վիճակը իրենց կաղն բնու-
թեանը էվելի յարմար ըլլալով տարապայ-
ման մեծութեամբ ու չքեղ պայծառու-
թեամբ մէտէորաներ երեւցած են , ու օդին
մէջը այնչափ երկար դացած են որ հազար
միլոն տեղ յաջորդաբար տեսնուած են : Եւ
սանկ էր ան մէտէորան որ 1783ին երեւցաւ ,
որ ոչ միայն Սկովտիայի ու Բնդղիայի շատ

միտեքուն մեջ տեսնուվեցաւ, հապա նա՛ւ
կալէսի (Օսթէնտի) փարիզի ու Վանթէսի մէջ : Իր երևոյթը էր լու-
սանոր ու գրեթէ բոլորակ մարմին մը, որ
քանի յառաջացաւ զանապոն մեծութեամբ
բազմաթիւ գետակներու բաժնովեցաւ, ու
րոնց ամէնը իրենց հաւէն լուսաւոր շա-
ւիղ մը կը ձգէին : Իր աներևոյթ ըլլալուն՝
անհամար ի գնէն կեցողներուն վկայու-
թեամբը հետուէն թնդանթ պարպովելու
ձայնի՝ պէս՝ ձայն մը հանեց, . . . ասիկա
խիստ նշանաւոր բան մըն է, որովհետեւ
փիլիսոփաներուն քննութեանը նայելով իր
բարձրութիւնը երկրի մակերևոյթէն յի-
սուն մղոնէն պակաս չէր կրնար ըլլալ :

Բայց ասոնք կազմ բնութիւն ունեցող
մեծեղանքներ են՝ որոնք մթնոլորտը կը շի-
ջուցանէ ու իր մէջը կը նկղզմէ, ու պէտք
չէ որ ասոնք ան պնդակազմ ու ծանր մար-
միններուն հետ շփութենք՝ որ մեծամարմին
ու բոցավառ գունատեղու պէս մթնոլորտին
մէջը կը պրտորտին ու բարձր ձայնով մը կը
փարտալին, որոնց երբեմն կը հետեւի խել
մը մեծութիւն ու ծանրութիւն ունեցող քա-
րերու անձրև մը : Վերկայ դարուս սկիզ-
բին Վորմանտի մէջ Վաէնի մօտերը
մթնոլորտին մէջը ասանկ գունտ մը երև-
ցաւ, որ մեծ բարձրութիւն ունէր ու խիստ
արագութեամբ կը յառաջանար, ու հրեղէն
գունտի մը երևոյթը ունէր : Եւ քաղքին
վրայ հասածին պէս քիչ մը ատեն անշարժ
կեցաւ հոն, ու ետքը բարձր շառաչումի
ձայներով պատուեցաւ, ու քաղաքին բո-
լորտիքը մինչև երկու փարտախ ու կէս հե-
ուաւորութեան զանազան տեղեր քարեր
վար նետեց բայց ոչ քաղաքին վրայ : Եւ
տարօրինակ զիպուածիս լուրը Վաղը իա-
ցոց տէրութեանը հասաւ, ու գիտնական
անձն մը խրկելեցաւ անիկա հանդերձ իր
պարագաներովը քննելու : Սարդը առանց
տարակուսի ստուգեց թէ ան ինչպէս քարե-
լը թէպէտ և տեղ տեղ երկու կամ իրեք
տրամի չափ ծանրութիւն ունէին. բայց ու-
րիշ տեղեր տասնութը լիտրէն մինչև բը-
սան լիտր ծանրութիւն ունեցող քարեր
ինչպէս էին :

Աշխարհիս շատ ուրիշ մասերուն մէջը՝
ու խիստ տարբեր կլիմաներուն տակ, ինչ-

պէս Օվիցերիլի, արեւելեան Հնդկաս-
տանի մէջ Պնարխի, Մնդղոյի ու Յու-
նաստանի մէջ ասանկ մեծեղանքներ երևցած
են, ու իրենց հաւէն քարի հեղեղ մը՝
կամ ասպիւն մեծութեամբ միայն մէկ քար
մը իջած է :

Աս քանից ի մարմիններուն բաղադրու-
թեանը վրայով քննախաւար շատ տար-
բեր կարծիքներ եղած են : Ոմանք կարծի-
ցին թէ ասոնք մոլորակներու մասունքներ
են՝ որոնք անանկ սաստիկ զօրութեամբ աշ-
նուցմէ բաժնւլած են որ երկրիս շարժմանը
տակը ինկեր են, ու ետքը իրենց յատուկ
ծանրութիւնովը երկրիս վրայ իջած են :
Ինչհասկառակը քանի մը գիտնական բնաղն
նինքն կարծեցին թէ անոնք մթնոլորտին
մէջը քիմիքապէս ձևացած են. հեղուկնե-
րը զատվելով ու թանձր մասերը իրարու
մօտենալով ու մեծ կամ պզտիկ մարմիններ
ձևացունելով, իրենց շարժմանը արագուն-
թիւնովը կը բռնկին, ու անանկ մանր մաս-
ներու կը բաժնւլին, որոնք հարկաւ երկ-
րիս վրայ կ'իյնան :

Աս վերջին կարծիքս էվելի հաւանական
կերևայ. և ան ալ երկու պատճառով :
Մէյովը որ՝ աս մեծեղանքները չէ թէ կա-
տարեալ պնդակազմ վիճակի մը մէջ վար
ինչպէս են, հապա մածուցիկ ու կէս հալած
վիճակի մը մէջ, ինչպէս 1790ին ամառ-
վան մէջ Վրանսոյի Վուլնէ քաղաքը ի-
ջած քարէ հեղեղը : Մէյ մալ որ՝ ամէն ա-
նոնք որոնք որ քիմիքական վերլուծութեան
տակ մտան միւլենոյն նիւթերը ունէին իրենց
մէջը, որոնց երկրիս մասունքները ըլլալուն
վրայ անհնար էր վէճ ըլլալ :

Համըմալան արեւմտեան :

Բրիտանիայէն մինչև Վիբատ գետը ուր
որ կրնանք նէ երթանք, ու Հուվմայի
երբեմն ունեցած հարստութեանը զօրու-
թեանը՝ ու իմաստութեանը նշանները կը
զըմանանք : Երբեմն իր զօրութիւնը միտ-
քերնուս կը ներկայանայ հին ամրոցները ու
բերդերը տեսնալովնիս. երբեմն իր հա-
րստութիւնը և ընդհանուր իմաստութիւնը՝
կամ դոնէ արհեստներու մէջ իր յառաջա-
գիմութիւնը կը ներկայանայ՝ իր ճարտարա-
պետական շէքերը՝ իր բարակ արհեստնե-

լու օրինակները և իր ճամբաները տեսնալովնիս :

Հռովմէական տէրութեան բոլոր քաղաքները մէկգումէկու հետ և իրենց մայրաքաղաքին Հռովմայի հետ հասարակաց մեծածախ ճամբաներով հաղորդութիւն ունէին : Ըստ ճամբաները Հռովմայի իրաւադէտներուն ժողովարանէն Վարդապետի սկիզբով Իզախայի մէջէն կանցնէին բոլոր նահանգներուն մէջ կրտարածէին : ու նոյն տէրութեանը սահմանազուխները հասնելուն միայն կրվեր ջանային : Ըստնց մէկը որ Հռովմայէն սկսած փոքր Բսիայի ու Բսորեստանի մէջէն կանցնէր մինչև Երուսաղէմ , 2068 մղոն երկայնութիւն ունէր :

Ըստ ճամբաները իրենց երկայնութիւնը ցուցնող մղոնաքարերով բաժնւում էին , ու մէկ քաղաքէն մէկսլը կերթային ուղիղ գծիւ , բնական արգելքները ու մասնաւոր անձանց ստացւածքները շատ քիչ խնայելով : Ճամբուն վրայ պատահած լեռները կը ճեղքուէին , խիստ լայն ու արագընթաց գետերուն վրայ մեծամեծ կամարներ կը ձգուէին , ու գեղեցիկ դաշտերը և այգիները կը բաժնէին կամ կաւերէին : Ըստ ճամբաներուն շինութեանը պարտադր բաճաւորները ստուգված չէ թէ ո՛վ էին . հաւանաբար Հռովմայեցի զինուորները պիտի ըլլան , խաղաղութեան ժամանակ առ զործին պարտադր :

Ըստ ճամբաները մեծահատոր քարերով յատակված էին : Իրենց կազմութիւնը աւանակ հաստատուն էր՝ որ այսչափ դարեր անցնելէն ետքը տակաւին անոնց մնացորդները կը տեսնուին : Հռովմայի մօտ քանի մը տեղովնք ճամբաները կ'աւելայ քարերով յատակված էին :

Հինգ կամ վեց մղոն միջոցին տուններ շինված էին առ ճամբաներուն վրայ : Ինքնակալները թաղաւորութեան սահմանին աւանակ կողմերէն կանուխ լուր առնելու համար կանոնաւոր սուրհանդակներ հաստատուեցին : Բետի ճամբուն վրայի ամէն մէկ տունին մէջը միշտ 40 ձի կը պահուէր , ու ասոնց միջնորդութեամբ՝ տունէ 'ի տուն ձիերուն փոփոխութեամբ՝ օրը հարիւր մղոն տեղ լուր տանելը զիւրին էր :

Կճնայ . Բերեքաէն :

Թէոդոս կայսրին ատենը աստիճանաւոր իշխան մը Բսորեստանի Բստիոք քաղաքէն սուրհանդակով Կոստանդնուպօլիս դէպք , ու անգամ մը 665 մղոն տեղը հինգ ու կէս օրը հասաւ զիշերներն ալ հետ առնելով : Բսիկա մինչև անգամ առ օրս ցամաքային ճամբորդութեան ըստ բաւականին արագընթացն է : Բայց առ քաջընթաց ձիերը գրեթէ միայն տէրութեան գործքերուն ծառայելու համար էին , և հազիւ թէ մասնաւոր քաղաքացիի մը թոյլտրութիւն կը ըլլար զանոնք գործածել :

Բարեբարսութիւն :

Բնական է մարդուս բարեբար անձին երախտագէտ ըլլալ : Ս'ենք ամենա ալ կրնանք բարեբար անձինք ըլլալ : Ըն որ անէծքի դէմ օրհնութիւն կուտայ , նախատանքի դէմ աղօթք կրնէ , ատելութեան դէմ սէր կը ցուցնէ , բարեբար անձի մը տեղը կանցունէ զինքը : Բանակ վարժունքին վրայ ամէն մարդիկ կը զմայլին ու կը գովեն զանկա : Թէ որ թշնամիդ անօթի է՝ հաց տուր իրեն . և թէ որ ծարաւ է ջուր տուր իրեն . ասանկ ընելով կրակի կայծակներ կը դիպնան անոր գլխուն : Պատշաճաւոր բնաւորութեան դարձունելու համար անկա մեղմելու ու կակուղցունելու շիտակ ճամբան ասիկա է : Բայց ասոր դէմ ճամբայ բռնելը միայն կընստացունէ զինքը , ու իր թշնամութիւնը առաւել ևս կը սաստկացունէ ու անբժշկելի կընէ : Բսիկա է սուրբ Բետարանին ոգին : Բանակ ոգին աշխարհս երջանկութեամբ կը լեցունէ :

Չանուցում :

Չօրանտայի Կրօնինկ քաղաքին մէջ կաղանդին օրը՝ ինքնայօժար այրեցման դիպուած մը պատահեցաւ , [կրտէ Ինչպուրկի օրագիրը] Թէ 50 տարեկան կնիկ մը՝ որ սովորութիւն ունէր խմելք գործածել՝ զօրաւոր գինիէն այնչափ շատ խմեց , որ երբ կրակին մօտ գնաց , իր շունչը լեցված ըլլալով ըմպելի ոգիներով , յանկարծ աւանակ բռնկեցաւ , որ ներքին այրու մն պատճառեց իրեն , ու իր մարմինը գրեթէ ածուխ կտրած գտնուեցաւ :

Փարիզի մէջ մարդասիրական ընկերութիւն մը կայ՝ որուն նպատակը աղքատներուն ձրիաբար կերակուր բաշխել է : Տոմաններ կը արվի աղքատներուն իրենց ընծայվելու կերակուրին վրայով , որով կընդունին մեծ աման մը ապուր կամ խաշած լուսիկա :

Բանց տոմանկի ալ աղքատ մը չորս փարայ ապուր ըլլայ նէ նոյն կերակուրը կընդունէ : Ըստ բաշխումը առաւելունէ մինչև իրիկուն կը լայ . առ ընկերութիւնը ժշկ երորդ . Եւսիս թաղաւորը հաստատեց : Ըստ ընկերութեանը ամէն 50 Վրանք տըողը 100 տոմանկ կընդունէ աղքատներուն բաժնելու համար , ու թուղթ մին ալ կը տրվի իրեն՝ որով մէկ կամ մէկէն ելլելի հիւանդներ մինչև բոլոր տարին բժշկին ձրի նայել տալու համար :